

Dən məhsuldarlığı da həmçinin yemlik üçün dən kimi, həm də toxum kimi, yaşıl kütləsi isə yaşıl yem kim, həm də ot unu, silos və başqa yemlərin hazırlanması baxımından yanaşılması məqsədə uyğun sayılmalıdır.

Bu sahədə aparılmış tədqiqat işlərinin nəticələri göstərir ki, amarant bitkisi yüksək məhsuldarlığı, qidalılığı və yemlik keyfiyyəti ilə mövcud olan ənənəvi bitkilərdən üstünlüyü ilə fərqlənir. Belə ki, amarant bitkisi istifadə formasına uyğun olaraq becərilmə qaydasına müvafiq yüksək məhsuldarlıq göstəricisinə malikdir. Ədəbiyyat məlumatlarına əsasən növündən və becərilmə şəraitində asılı olaraq hektardan 1200 sentnerdən 1500 sentnerə qədər yaşıl kütlə, 20-30 sentner dən məhsulu götürmək mümkündür.

Tərəfimizdən aparılmış təcrübələrin nəticəsinə əsasən qeyd etmək olar ki, Azərbaycan şəraitində amarant bitkisinin yaşıl kütlə məhsuldarlığı 1350 sentner, iki biçimdə 30-35 sentner dən məhsulu almaq mümkün olmuşdur.

Müqayisə üçün Krümin suvarılan torpaqlarında amarantın hər hektardan 924 sentner yaşıl kütlə və 24,1 sentner dən məhsulu götürülmüşdür. Başqa ənənəvi bitkilərlə müqayisədə isə xəşanın məhsuldarlığı müvafiq olaraq 369 və 6,3, yoncanının isə 405 və 1,1 sentner olmuşdur. Ümumi qidalılıq dəyərinə görə amarantın hər hektardan 168-200 sent. xəşadan 76-80 və yoncadan 100-110 sent. yem vahidi tədarük olunur.

Ümumiyyətlə, amarant bitkisi yüksək dən məhsuldarlığına görə xeyli fərqlənir, yəni əlverişsiz şəraitdə belə hər hektardan 20 sent. bütün aqrotexniki tədbirlər tətbiq edilməklə, suvarılan şəraitdə bundan 2, hətta 3 dəfə çox məhsuldən götürülür.

Amarantın üstün cəhətlərindən biri də yaşıl kütləsi və dəni protein, yağ, mineral maddələr və vitaminlərlə zəngin olmasıdır. Hətta Avstraliya alımları amarantın "C" vitamini, makro və mikroelementlərlə zənginliyinə görə ona oxşar ikinci belə bitkinin olmamasını qeyd edirlər. Bunun nəticəsidir ki, inkişafda olan quşlar üzərində aparılmış təcrübədə yem rasionuna defisit yemlərin-ət, sümük unu, ot unu və balıq unu əlavə edilməsə də quşların salamat saxlanması, boy artımı, çəki kütləsi və bədən ölçülərinin normal inkişafı təmin olmuşdur.

Beləliklə, qeyd olunanları əsas götürərək respublikada kənd təsərrüfatı heyvanlarının yemə olan çatışmazlığını nisbətən azaltmaq məqsədilə ən sərfəli yem amarant bitkisinin dənindən, həm də yaşıl kütləsindən keyfiyyətli ot unu, silos və başqa əlavə yemlər hazırlanması üçün səmərəli istifadə edilməsidir.

Buna görə də respublikada fəaliyyət göstərən fermer və özəl təsərrüfatlarda amarant bitkisindən geniş sahələrdə əkilib becərilməsi və kənd təsərrüfatı heyvanlarının yemləndirilməsində səmərəli istifadə edilməsini məsləhət bilirik.

**Ünvan: AZ 1098. Bakı şəhəri, Pirşağı qəsəbəsi,
2 sayılı Sovxoz**

Telefonlar :(+99412)5516130, 5516819

Fax: (+99412)5516130

E-mail: aetei@mail.ru

Web səhifə: www. aetei.az

Hazırladılar:

b.e.ü.f.d. , dosent C.M.Təlai

lab. müdürü S.G.Abbasquliyeva

a.e.ü.f.d., A.M.Adıgözəlov

**Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı
Nazirliyi
Aqrar Elm və İnformasiya Məsləhət Mərkəzi
Əkinçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutu**

**Amarant bitkisinin becərilməsi,
dəyərli xüsusiyyətləri və keyfiyyəti
haqqında**

TÖVSIYƏLƏR

Bakı-2016

Vətəni Meksika ölkəsinin ərazisi də daxil olmaqla amarant bitkisi qədim yerli əhalinin qarğıdalıdan sonra bitki mənşəli qida rasionunun əsas tərkib hissəsini təşkil edirdi.

Amarantın ilk yaramma mənşəyi Cənubi Amerika olduğu bu ərazidə onun çoxlu sayda növ və növmüxtəlifliyinə təsadüf edilir, daha doğrusu hazırda dünya üzrə onun 65 cinsi, 900-ə qədər növü məlumdur ki, onlardan yalnız 9-u Azərbaycan ərazisində səthi yayılmışdır.

Amarant bitkisi öz vətənində (Mərkəzi Amerika və Meksika) 8 min il bundan əvvəl yabanı halda qida məhsulu kimi istifadə olunmuş, hazırda isə Latin Amerikası ölkələrində, Hindistan, İndoneziya, Çin və Afrikada amarant dəni və unu, həmçinin ondan hazırlanmış müxtəlif yeməklər, kraxmal insanların ehtiyacı və heyvanların yeminə qatmaq üçün bioloji əlavə kimi istifadə edilir. Hətta Hindistanda insanların zülala olan tələbatının amarantla ödənilməsi qarşıya məqsəd qoyulmuşdur.

Amarant bitkisindən xalq təsərrüfatında daha səmərəli istifadə etmək üçün bir sıra ölkələrdə universitet və elmi-tədqiqat müəssələrində geniş həcmli tədqiqatlar aparılır və geniş proqramlar hazırlanır. Hətta "Amarant" adlanan Avropa assosasiyası yaradılmışdır.

Biooji xüsusiyyətləri. Amarant birillik bitkidir, toxum vasitəsilə çoxalır. Gövdəsi düz, çoxşaxəli, qırmızı, bəzən də yaşıl rəngli çoxyarpaqlıdır.

Boyu 1,5 metrdən 2,0 metrədək, yaxşı becərildikdə və münbüt torpaqlarda daha yaxşı inkişaf edir, hətta boyu 3 metrə çatır. Toxumları xırda, dairəvi əksər halda parlaq qara rəngli olur. 1000 ədəd dənin çəkisi 0,6 qramdan 0,9 qrama çatır. Toxumu torpaqda hərarət $7-10^{\circ}\text{C}$ olduqda cürcərir. Amarant isti və işiq sevən bitki, güclü kök sisteminin olmasına görə hətta quraqlığa dözümlüdür. Şoran torpaqlarda bəzi növləri 3 m hündürlüyü qədər inkişaf edə bilir.

Beləliklə, amarantın yayılma coğrafiyası və onun yaşıl kütləsinin, eləcə də dənin keyfiyyət göstəriciləri onu göstərir ki, bu bitki hər bir iqlim və torpaq şəraitində yaxşı inkişaf edə bilir. Odur ki, amarant bitkisinin respublikada əkilməsi və müxtəlif sahələrdə istifadə edilməsi vacibdir

Amarantın aqrotexnikası. Amarant əkinin üçün sahə payızda (oktyabr) hər hektara 20-25 ton üzvi gübrə (peyin) və 200 kq fosfor (superfosfat) gübrəsi verilməli və 25 sm dərinlikdən az olmayıaraq şumlanmalıdır. İqlim şəraitindən asılı olaraq mart-aprel aylarında, yəni səpinqabağı 10-12 sm dərinlikdə üzləmə şumu aparılmalı, iki istiqamətdə disk və mala çəkilməlidir. İstifadə növündən asılı olaraq toxum üçün becərildikdə hektara 1,0-1,5 kq, yaşıl yem üçün becərildikdə 2,0-2,5 kq olmaqla 1,5-2,0 sm dərinliyə basdırılmalıdır.

Amarant toxumu xırda olduğuna görə onun bərabər səviyyədə səpilməsini təmin etmək məqsədilə toxum 1:10 nisbətində nəmli çay qumu və ya 1:4 nisbətində xirdalanmış 0,4-0,5 mm diametrlı ələkdən keçirilmiş buğda yarması ilə qarışdırılmalıdır. Alınmış qarışıq CKOH-4,2; CO-4,2 markalı tərəvəz toxumu səpən aqreqatlarla gencərgəli (cərgəarası 60x70 sm) üsulla səpilməlidir.

Toxumun cücərmə qabiliyyəti səpindən əvvəl laboratoriya şəraitində öyrənilməli,

yəni 100 ədəd toxumdan 95 ədəddən çoxu cücerərsə normal, az cücerərsə tələb olunan normadan bir qədər artıq toxum götürmək (səpmək) lazımdır. Səpilmiş dən torpaqda hərarətdən asılı olaraq 5-7 günə cücerti verir. Tam cücerti alınandan sonra onların inkişafının ilk 2-3 həftə ərzində ala qotlarından qorunması vacibdir. Bitkinin hündürlüyü 8-10 sm olduqda cərgəarası becərməyə başlanmalıdır. Bunun üçün ala qotları məhv edilməli, bitkilər seyrəldilməlidir.

Toxumluq sahədə hər metrdə 3-4, silos və ya yem üçün istifadə edildikdə isə 4-5 bitki saxlanmalıdır. Amarant bitkisinin sutkada ərzində 5-8 sm sürətlə böyümə qabiliyyətinə malik olması ala qotlarının zəifləməsinə səbəb olur. Dən üçün becərilən sahələrdə süpürgələr narinci rəng olduqda, yəni dənin kütləvi yetişmə fazasında sorqo toxumu yığan CM-2,6 markalı aqreqatla biçilir, qurudulur, kombayn, ya da əllə döyüür. Gövdələri silos kombaynları ilə biçilib sahə azad edilir. Vegetasiya müddətində amarant bitkisi ən azı 4-5 dəfə suvarılmalı, cərgələrdə bitkinin boyu təxminən 10 sm olduqda birinci, 15-20 sm olduqda ikinci və 40 sm-dən sonra üçüncü kultivasiya çəkilməlidir.

Amarantın məhsuldarlığı və qidalılıq dəvəri. Coxsahəli işlənmə keyfiyyətlərini nəzərə alaraq amarant bitkisinin həm dən, həm də yaşıl kütlə məhsuldarlığının qiymətləndirilməsi vacibdir.

